

UDC 159.946.3:373.2

Mirjana Stanković-Đorđević

Viša škola za obrazovanje vaspitača

Pirot

VARIJACIJE U KOMUNIKACIJI DECE U PREDŠKOLSKOJ USTANOVU

Rezime

U predškolskoj ustanovi deca verbalno komuniciraju na više nivoa. Interpersonalni obrasci koji dominiraju su komunikacija vaspitač – dete (deca) i dete – dete (deca). Pretpostavka je da je transgeneracijska komunikacija podsticajna za govorni i kognitivni razvoj deteta, nego intrageneracijska. Radi provere ove hipoteze analizirali smo epizode komunikacije – govorne upotrebe, prema modifikovanoj taksonomiji Ninija i Snou (1996). Ispitanike su činila deca 4 vaspitne grupe (dve mlađe – 3-4 god. i dve starije – 6-7god.). Analizirano je 800 min. materijala desetominutnih govornih sekvenci: u polovini je dominirala transgeneracijska komunikacija, drugu polovinu je činila intrageneracijska komunikacija. Prave komunikativne funkcije su zastupljenije u vršnjačkoj komunikaciji, dok su pseudo-komunikativne funkcije prisutnije u komunikaciji vaspitač – deca.

Ključne reči: interpersonalni obrasci, komunikativne funkcije, transgeneracijska, intrageneracijska komunikacija.

Govor, a posebno njegovo svojstvo da prenosi značenja tokom socijalne interakcije, obezbeđuje početnu strukturu za kognitivnu aktivnost dece. Socijalni kontekst daje snažnu podršku verbalnom i kognitivnom razvoju na predškolskom uzrastu. Partner u komunikaciji treba da obezbedi, kroz više različitih prilika, zajednički kontekst, "značenjski dijalog" zavisan od deteta, koji ima svrhu podupiranja u interakciji i napredovanja deteta od posmatrača do ravnopravnog učesnika, koji može da inicira i usmerava komunikaciju.

Zvanična programska akta (videti Osnove programa ... 1996), kao i neka istraživanja (A. Miljak, N. Babić, Kazden, Lisina i dr.) favorizuju ulogu vaspitača u podsticanju verbalne komunikacije kod dece – "Zadatak vaspitača je da radi smišljeno i organizovano, na osnovu poznavanja psihofizičkog razvoja dece na stvaranju uslova za kvalitetan život, učenje i razvoj dece" (Osnove programa ... 1996). Što se podsticanja razvoja govora tiče Vigotski smatra da je zadatak vaspitača "da deci otvori svet umetnosti reči" i deluje u Zoni narednog razvoja. Podsticanje veštine komunikacije je proces koji obuhvata socijalne,

lingvističke i kognitivne veštine. Vaspitači su, čini se, najpozvaniji i najstručniji za obavljanje ovog složenog zadatka.

Vršnjačka komunikacija je, po prirodi stvari, smatrana drugorazrednom - još uvek nizak edukativni nivo, nedostatak iskustva, kao i govor koji je tek u razvoju, nisu garanti koji obezbeđuju delovanje u Zoni narednog razvoja.

Da bismo ustanovili pravu prirodu verbalne komunikacije u predškolskoj ustanovi, ispitivali smo govorne upotrebe – epizode komunikacije vaspitača – deca i deca – deca, skrivenim snimanjem na audio-trake 10-tominutnih govornih sekvenci osnovnih aktivnosti u vrtiću: strukturisanih – razvoj govora i likovno vaspitanje i nestrukturisanih – slobodna igra i uzimanje obroka. Obe vrste aktivnosti bile su podjednako zastupljene (400 min. i 400 min.), s obzirom na to da smo želeli da utvrdimo prisustvo komunikativnih funkcija govora u aktivnostima u kojima dominira vaspitač i u aktivnostima u kojima je u prvom planu vršnjačka komunikacija.

Naša orijentacija je razvojno-pragmatička (A. Ninio, Viler, 1988., A. Ninio, K. Snou, 1996.) koja prati Vigotskijansku tradiciju isticanja značaja socijalnog konteksta za kognitivni razvoj i neophodnost delovanja u Zoni narednog razvoja – "Možemo reći da mi postajemo "mi" kroz druge i da ovo pravilo ne važi samo za ličnost kao celinu, već i za razvoj svake pojedine funkcije" (Vigotski, 1996). U knjizi "Pragmatični razvoj" (1996) Ninio i Snou podvlače da deca nisu pasivni primaoci inputa iz spoljašnje sredine, već aktivni učesnici u interpersonalnim susretima, gde je značenje komunikacije zajednički konstruisano od strane učesnika.

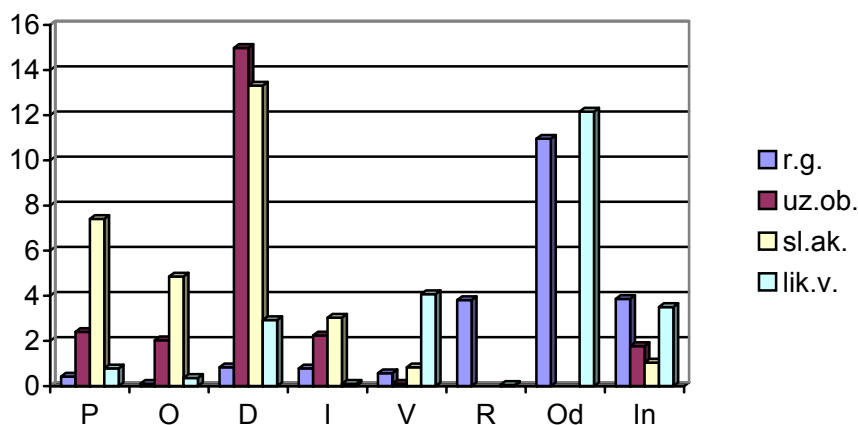
Vrste komunikativnih funkcija koje smo analizirali jesu:

- Prave komunikativne funkcije – Pregovaranje, Diskusija, Označavanje, Govor u igri, Vrednovanje;
- Pseudo-komunikativne funkcije – Reprodukovanje, Vođeni odgovori, Inicijativa (u smislu nege i zadovoljavanja potreba).

Ukupno je analizirano 1916 epizoda komunikacije. U aktivnostima razvoja govora pravih komunikativnih funkcija je bilo 2,70%, nasuprot pseudo-komunikativnih funkcija – 18,37%. Tokom aktivnosti likovnog vaspitanja odnos pravih i pseudo-komunikativnih funkcija bio je sličan – 4,04% prema 15,71%, dok je tokom uzimanja obroka odnos bio 21,75% prema 1,77%, u korist pravih komunikativnih funkcija. Tokom slobodne igre bilo je 29,43% pravih komunikativnih funkcija prema 1,04% pseudo-komunikativnih funkcija.

Tabela 1. Broj i vrste epizoda komunikacije - pravih i pseudo-komunikativnih funkcija govora po osnovnim aktivnostima

os. ak.	Epizode komunikacije - komunikativne funkcije govora										Sv.
	Prave komunikativne funkcije						Pseudo-komunik. funk.				
	P	O	D	I	V	Uk	P	Od	In	Uk	
r.g.	8	2	16	15	11	52	75	211	74	360	412
%	0,42	0,10	0,83	0,78	0,57	2,70	3,81	10,96	3,86	18,73	21,43
uz.ob.	46	39	287	43	2	417	–	–	34	34	451
%	2,4	2,03	14,98	2,24	0,10	21,75	–	–	1,77	1,77	23,52
sl.ak.	142	93	255	58	16	564	–	–	20	20	584
%	7,41	4,85	13,31	3,03	0,83	29,43	–	–	1,04	1,04	30,47
lik.v.	15	7	56	2	78	158	1	233	67	301	459
%	0,78	0,36	2,92	0,10	4,07	8,22	0,05	12,16	3,50	15,71	23,93

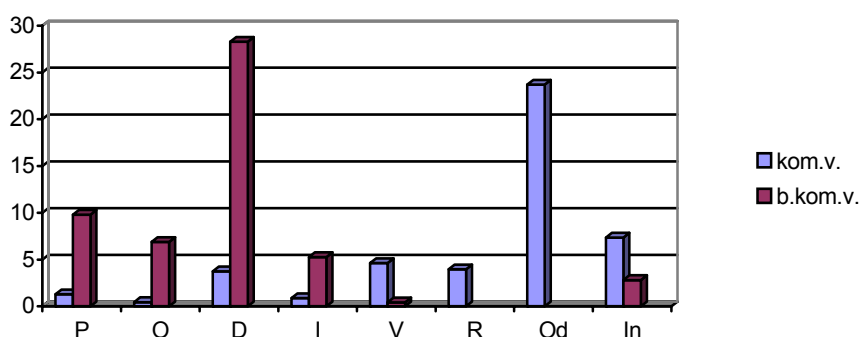

Dijagram 1. Procentualna zastupljenost epizoda komunikacije - pravih i pseudo-komunikativnih funkcija govora po osnovnim aktivnostima

Analiza odnosa komunikacije vaspitač – dete (deca) i vršnjačku komunikaciju neposredno prisustvo vaspitača i bez neposrednog prisustva vaspitača – kada je vaspitač u prostoriji ali se ne bavi decom direktno, pokazuje da su prave komunikativne funkcije zastupljenije u vršnjačkoj komunikaciji sledeće: Pregovaranje – 9,81%, Označavanje – 6,89%, Diskusija – 28,29%, Igra – 5,27% – svega 51,20%, prema 11,01% u transgeneracijskoj komunikaciji. Kada posmatramo pseudokomunikativne funkcije, one su zastupljenije u komunikaciji vaspitač – deca – 35,01% (Reprodukcija – 3,96%, Odgovori – 23,69% i Inicijativa – 7,36%), prema 2,82% pseudokomunikativnih funkcija u vršnjačkoj komunikaciji.

Tabela 2. Komunikativne funkcije govora – prave i pseudo kada su deca u komunikaciji sa vaspitačem i bez neposredne komunikacije sa vaspitačem

	Epizode komunikacije - komunikativne funkcije										Sv.
	Prave komunikativne funkcije						Pseudo-komunikat. funk.				
	P	O	D	I	V	Uk	P	Od	In	Uk	
kom.v.	25	9	72	17	89	210	76	454	141	671	881
%	1,30	0,46	3,75	0,89	4,64	11,01	3,96	23,69	7,36	35,01	46,02
b.kom.v.	188	132	542	101	18	981	–	–	54	54	1035
%	9,81	6,89	28,29	5,27	0,43	51,20	–	–	2,82	2,82	53,28

Dijagram 2. Procentualna zastupljenost epizoda komunikacije - pravih i pseudo funkcija govora kada deca komuniciraju sa vaspitačem i kada nema direktne komunikacije sa vaspitačem

Zaključci:

- Vršnjačka – intrageneracijska komunikacija je zasićenija pravim komunikativnim funkcijama – deluje podsticajnije na razvoj komunikativne kompetence.
- Transgeneracijska komunikacija obiluje pseudokomunikativnim funkcijama i kao takva je manje podsticajna za razvoj verbalne komunikabilnosti.

Nalazi ukazuju da je komunikacija vaspitač – dete opterećena potrebom za poukom od strane vaspitača. Vaspitač koristi aktivnosti u vrtiću, posebno strukturisane, kao prilike za poučavanje – držanje predavanja u stilu tradicionalnih načina učenja, prateći princip "ćuti, slušaj, gledaj" (Pijaže). Vaspitači su u posmatranom uzorku osetljivi na dečje potrebe (fiziološke, egzistencijalne), ljubazni sa decom, ali nisu suviše zahtevni. Koristeći direktne naredbe i usmerenja, vaspitači sa svoje omnipotentne pozicije, vode decu do svog zamišljenog cilja i svog tačnog odgovora, pri tom teže da u svakom trenutku kontrolišu tok

aktivnosti, rizikujući stereotipnost i monotoniju. Uz prividnu pažnju i poslušnost dece, aktivnost gubi pravi cilj i konačne efekte.

Govor kojim se vaspitači služe predstavlja naraciju, čitanje, recitovanje, obaveštavanje, privlačenje pažnje, upućivanje, pozitivne komentare opšteg tipa. Vaspitači postavljaju deci minimalne kognitivne zahteve, koji podrazumevaju pasivnost i odgovore konvergentnog tipa. Orijehtacija vaspitača je "programska"; oni prate liniju svog interesa – aktivnost koja mora da se "pređe", ne prihvataju dečje sugestije i digresije – deca su u vrtiću da bi im se nešto saopštilo i ona su dužna da to i nauče (memorišu i reprodukuju).

Aktivnosti koncipirane na ovaj način su upućene tzv. "didaktičkom proseku", nema misaonog izazivanja, podsticanja zapitanosti i čuđenja pred čudima sveta. Vaspitači često idu ispod dečjih sposobnosti i saznanja, mesto da deluju u Zoni narednog razvoja – koriste metode aktivnog učenja, stavljaju decu u situacije kognitivnog konflikta, koriste dečje neposredno iskustvo, neguju različitosti, originalnost, divergentno mišljenje.

Primer: Komunikacija vaspitač – deca: analiza priče "Sneško i životinje", zabavišna grupa, pseudokomunikativne funkcije – Vođeni odgovori:

V: Da vidimo – ko je meni sve pomogao da napravim Sneška Belića? Ja se sve ne bih ni setila, nisam ni imala sve. Ko će da mi kaže?

D1: Jež.

V: Ustani i kaži: Vama je pomogao jež.

D1: Vama je pomogao jež.

V: Dalje, hajde dalje, nabrajaj životinje.

D1: Lisica.

V: Dobro, lija. Hajde dalje, dalje.

D2: Zec.

V: Zeca si pomenuo, ježa jesi. Dobro, sedi dole. Ko je napravio veliku grudvu? Ustani i lepo ispričaj.

D3: Medved.

V: Dabome, medved je napravio. Da vidimo, gde je sad medved?

D3: Na jug.

V: E, medved na jug! Pa razgovarali smo, ispričaj nam.

.....
V: Da li on u toku zime jede med? Šta on u toku zime jede? Šta radi? Pa hajde, malo življe! Vaspitačica vam je pričala. Šta u toku zime on radi?

D4: Spava.

V: Dabome, spava dok ne dođe proleće. Šta tokom godine on jede? Ustani i kaži!

D4: .....(ćuti)

V: Ustani i kaži: jede med, dalje...

D5: Med, kruške, jabuke...

.....

Slika intrageneracijske komunikacije u nestrukturisanim aktivnostima (jer je u strukturisanim, tkz. usmerenim aktivnostima, ometena) sasvim je drugačija – u njoj dominiraju prave komunikativne funkcije – od pregovaranja, preko označavanja, do diskusije, verbalnih izraza u igri, vrednovanja svoje i tuđe aktivnosti. U ovom tipu interpersonalnih obrazaca prisutna je veća kognitivna angažovanost dece; kada je u pitanju igra – zainteresovanost igrom i veća složenost igre, epizode komunikacije su duže i sadržajnije. Vršnjačka komunikacija je oslobođena bremena pouke, deca se u njoj međusobno podstiču, dopunjavaju, šire svoja znanja, bez straha od sankcija, bez strepnje da greše. Deca ne mere svoje kognitivne zahteve – žele da znaju sve i žele odmah. Intrageneracijska komunikacija podrazumeva kreativnost, kooperativnost, obojena je radošću življenja, čuđenjem i zapitanošću pred čudima sveta. Sve ovo čini element aktivnog kognitivnog učenja i stvarnog, autentičnog učešća u komunikaciji.

Primer: Vršnjačka komunikacija – Nestrukturisana aktivnost – Igra kockama, mlađa grupa – Prave komunikativne funkcije – Pregovaranje, sa elementima vrednovanja:

D1: Nato, daj mi jednu.

D2: E, ti si baš veliku (kulu) napravila. Pogle(daj) moju: Tako i tako.

D3: Evo ti; pazi, pade.

D1: Neće, daj još. Aki, de, dohvati kocku.

D2: Eto - gotovo. Baš je lepo.

D1: Šta - ja sam lepo napravio, kažeš?

D2: Jeste, lepo.

.....

Razlika u komunikativnoj kompetenciji dece u međusobnoj komunikaciji i u komunikaciji sa vaspitačem je ozbiljna, da bi bila zanemarena. Ona okreće na glavu zdravorazumska, pa i neka "naučna" shvatanja – veći je kognitivni i komunikativni izazov komunikacija sa vršnjacima sa svim njihovim ograničenjima i neiskustvom, nego sa vaspitačima, koji bi "trebalo da rade smišljeno i organizovano na podsticanju učenja i razvoja dece".

Razloge za ovakvo stanje stvari vidimo u sledećem:

1. karakteristikama samih vaspitnih aktivnosti;
2. neskladu između postojećih teorijskih znanja o razvoju govora i implicitne pedagogije vaspitača;
3. konkretnim uslovima rada u vrtićima.

Vaspitne aktivnosti još uvek čine zadate teme, okrenute učenju, "prelaženju gradiva", regulisanju i ispravljanju ponašanja, a manje uspostavljanju pozitivnih socio-emocionalnih veza.

Nesklad između teorijskih znanja vaspitača i njihove lične, implicitne pedagogije ogleda se u tome što vaspitači deklarativno "znaju" da treba podsti-

cati aktivno učenje, kreativnost i interaktivnost deteta. Nažalost, jedno je teorijsko znanje o značaju razvoja komunikativnih funkcija govora, a drugo vaspitačovo intimno shvatanje uloge vrtića, pa samim tim i svoje sopstvene uloge – deci treba "sipati" znanja koja će im koristiti i biti "dobra" priprema za školu. Uz to idu i roditeljska očekivanja i zahtevi za verbalizacijom, (mehaničkim) sticanjem pojmova, učenjem čitanju i pisanju.

Mala ulaganja u opremu, prostor, didaktička sredstva u vrtićima, veliki broj dece u vaspitnim grupama, organizacija vaspitno-obrazovnog rada koja praktično ne polazi od potreba dece, već od potreba odraslih, dopunjava sliku vrtića i vaspitača i njihovog delovanja na komunikativnu kompetentnost dece.

Rad na podsticanju komunikabilnosti dece predškolskog uzrasta nameće odgovore na sledeća pitanja:

ŠTA ČINITI – podsticati govornu kompetencu dece dozirano, s merom, individualizovano;

KAKO ČINITI – kroz izazove, otkrivanje uzbuđenja, trajniju i efikasniju konverzaciju – govorne radionice, mozgalice, govorno stvaralaštvo;

KADA ČINITI – delovati u Zoni narednog razvoja, ići za korak ispred deteta;

ZAŠTO ČINITI – radi plodne interakcije i međusobne razmene mudrosti vaspitača i dece, pri čemu dete napreduje ka kompetentnoj komunikaciji.

Smatramo da su vaspitači još uvek na pozicijama starog, tradicionalnog pristupa vaspitanju i obrazovanju na predškolskom uzrastu. Neophodno je da kroz formalno, školsko obrazovanje vaspitača utičemo na izgrađivanje svesti o značaju formativnih godina za kognitivni i govorni razvoj, o neophodnosti partnerskog odnosa sa decom, o individualnom tempu razvoja svakog deteta, koji sa sobom nosi neophodnost prilagođavanja potrebama i interesima dece, želju za kreativnim promenama, značaju doživljaja novog, uvažavanju igre i komunikacije kao načina života i učenja dece.

Vaspitač bi trebalo da bude vodič u svet realnosti i svet mašte, neko ko asistira i služi, a ne poučava i usmerava, ko ide za korak ispred deteta i doživljava učenje kao udruženo ulaganje i razmenu sa decom.

Ovo pokreće još jednu važnu i značajnu temu – reformu obrazovanja vaspitača – čiji bi cilj bio vaspitač kao autentična i ostvarena ličnost, spremna da prihvati nove izazove u interakciji sa decom.

Literatura

1. Babić, N. (1989). *Govor odgajatelja i dječje aktivnosti*. Zagreb, Školske novine.
2. Bronfenbrenner, J. (1997). *Ekologija ljudskog razvoja*. Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
3. Vigotski, L.S. (1983). *Mišljenje i govor*. Beograd, Nolit.

4. Vigotski, L.S. (1996). *Dečja psihologija, Sabrana dela IV*. Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
5. Grupa autora (1998). *Govor u predškolskoj ustanovi*. Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
6. Grupa autora (1998). *Kakav vaspitač treba savremenoj predškolskoj ustanovi*. Šabac, VŠOV.
7. Lajpcig, DŽ., Laš, DŽ. (2001). *Praćenje i posmatranje dece u procesu poučavanja*. Beograd, CIP.
8. Ivić, I. (1978). *Čovek kao animal symbolicum*. Beograd, Nolit.
9. Ivić, I. i sar. (1997). *Aktivno učenje*. Beograd, UNICEF.
10. Marinković, S. (1995). *Kreativna nastava srpskog jezika*. Beograd, Kreativni centar.
11. Medouz, S., Kešdan, A. (2000). *Kako pomoći deci da uče*. Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
12. Ninio, A., Snow, C. (1996). *Pragmatic Development*. Oxford, Westview Press.
13. *Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja*, (1996). Beograd, Prosvetni pregled.
14. Stanković - Đorđević, M. (2001). *Umetnost reči*. Pirot, VŠOV.
15. Colić, V. (1997). *Dečje jaslice gledane iz antropološkog ugla*. Beograd, Institut za pedagogiju i andragogiju.
16. Šmit, V.X.O. (1999). *Razvoj deteta*. Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Mirjana Stanković-Đorđević

VARIATIONS IN COMMUNICATION OF CHILDREN IN NURSERY SCHOOL

Summary

There are few levels interpersonal form childrens verbal communication in the nursery school. Communication preschool teacher-children (childrens) and children-children (childrens) are some of essential. It seems that transgeneration communication is more satisfactory for speech and cognitive development than intrageneration. In our research we analyse communicative function of speech - speech uses, starting with somehow modified taxonomy Ninio and Snow (1996). We have examined four group of children 3-4 year old and 6-7 year old. We analysed 800 minutes of material, ten minutes long speech acts: transgeneration communication is dominant in the first half, intrageneration - in second. True communicative functions are present in communication of children of the same age, pseudo communicative functions are present in the communication of preschool teacher children.

Key words: interpersonal form, communicative functions in speech, transgeneration communications, intrageneration communications.